

Beslut

Riksåklagarens beslut

Förundersökningen om vållande till annans död och tjänstefel den 10 december 2014 läggs ned.

Bakgrund

Ärendets handläggning

Den 11 december 2014 inleddes en förundersökning om tjänstefel avseende ett polisingripande mot SS den 10 december 2014 i Västerås (Åklagarmyndighetens diarienummer AM-177484-14). I samband med polisingripandet hade SS avlidit. Förundersökningen bedrevs av en chefsåklagare vid Särskilda åklagarkammaren. Den 20 april 2015 lade chefsåklagaren ned förundersökningen om tjänstefel och beslutade samtidigt att inte inleda förundersökning om vållande till annans död.

Den 22 oktober 2015 återupptog chefsåklagaren förundersökningen och ändrade brottsrubriceringen till vållande till annans död. Chefsåklagaren lade åter ned förundersökningen den 13 april 2016.

Efter en begäran om överprövning av nedläggningsbeslutet beslutade en vice överåklagare vid Utvecklingscentrum Malmö den 30 juni 2016 att inte ändra beslutet.

Den 16 december 2016 beslutade riksåklagaren att granska ärendet. Granskningen avslutades med att riksåklagaren den 3 maj 2017 återupptog förundersökningen om vållande till annans död och tjänstefel. Riksåklagaren överlämnade den fortsatta utredningen till Särskilda åklagarkammaren där en annan chefsåklagare än den som tidigare bedrivit förundersökningen utsågs till förundersökningsledare.

Efter vissa utredningsåtgärder beslutade den chefsåklagaren den 1 september 2017 dels att lägga ned förundersökningen om vållande till annans död och tjänstefel (0150-K5688-14), dels att utreda två brottsmisstankar om tjänstefel vidare (0150-K3343-17 och 0150-K3401-17).

Den 28 september 2017 beslutade riksåklagaren att ändra chefsåklagarens nedläggningsbeslut och återuppta förundersökningen om vållande till annans död och tjänstefel (0150-K5688-14). Samtidigt övertog riksåklagaren

utredningen av de två brottsmisstankar som chefsåklagaren avsett att utreda vidare (0150-K3343-17 och 0150-K3401-17). Den 20 april 2018 överlämnade riksåklagaren sitt förundersökningsledarskap till vice riksåklagaren.

Utredningsmaterialet

Utredningen i ärendet har pågått i omgångar under ett antal år med början i december 2014 och fram till nu. Utredningsmaterial har inhämtats vid olika tillfällen under dessa år. Utredningsåtgärderna har i huvudsak bestått i följande.

Samtliga de poliser som deltagit i ingripandet mot SS har hörts. Promemorior som poliserna upprättat i anslutning till händelsen och sjukhusets journal avseende SS har hämtats in. Vidare har sjukvårdspersonal och en ordningsvakt som gjort iakttagelser i samband med polisingripandet förhörts liksom personal som utfört hjärt- och lungräddning på SS. Dessutom har ytterligare personer hörts, däribland anhöriga till SS, läkare som haft läkarkontakt med SS före polisingripandet och utbildare som inom Polismyndigheten undervisar om användning av OC-spray och nedläggning på mage, armlås och benlås m.m. samt risker med sådana åtgärder för den person mot vilken åtgärderna vidtas. Därutöver har bland annat föreskrifter och utbildningsmaterial hos Polismyndigheten om användning av OC-spray och användning av olika grepp vid ingripanden hämtats in. Även en internutredning inom Landstinget Västmanland om händelsen har hämtats in.

En rättsläkare har genomfört en rättsmedicinsk obduktion av SS och avgett en rapport över denna i januari 2015. Rättsläkaren har därefter under våren 2015, innan förundersökningen lagts ned första gången, lämnat vissa ytterligare uppgifter i utredningen. Efter att förundersökningen återupptagits hösten 2015 har rättsläkaren i januari 2016 avgett ett kompletterande utlåtande och hörts muntligen vid ett förhör innan utredningen på nytt lagts ned. Slutligen har kompletterande frågor ställts till rättsläkaren i juni 2018 efter att riksåklagaren återupptagit förundersökningen och tagit över ledningen av hela utredningen. Inför rättsläkarens första utlåtande har hans utredningsunderlag i huvudsak bestått av polispromemoriorna och sjukhusjournalen. Inför det andra utlåtandet har han fått ett underlag med bland annat vittnesuppgifter från sjukvårdspersonalen. Vid det sista förhöret med rättsläkaren sommaren 2018 har ett antal specifika frågor ställts, som utformats med hänsyn tagen till utredningsläget vid den tidpunkten.

Därefter har i oktober 2018 begärts ett yttrande från Socialstyrelsens rättsliga råd i syfte att få ytterligare en rättsmedicinsk bedömning i ärendet, särskilt vad gäller frågan om det finns ett orsakssamband mellan polisingripandet och SS:s död och i så fall hur detta samband ser ut och hur starkt det är. Rättsliga rådet har som underlag för sin bedömning tillställts dels samma underlag som rättsläkaren slutligt haft, dels rättsläkarens utlåtanden och förhörsuppgifter

samt visst annat utredningsmaterial från 2018. Rådet har ombetts att så långt möjligt besvara samma frågor som ställts till rättsläkaren vid det sista förhöret med honom.

Skälen för beslutet

Vad prövningen gäller

Den prövning som ska göras i detta ärende är vad som kan anses vara bevisat ha hänt vid polisingripandet och hur detta ska bedömas straffrättsligt i olika avseenden.

När det gäller vilka faktiska omständigheter som ska läggas till grund för bedömningen vill jag inledningsvis göra några allmänna uttalanden om utredningsmaterialet.

Generellt sett kan konstateras att de uppgifter som har lämnats av dem som hörts i utredningen i vissa delar varit samstämmiga men i andra hänseenden olika beträffande vad som hänt. En del av de hörda personerna har vidare varit osäkra när det gäller sina iakttagelser av vissa förhållanden. Enligt vad som kommit fram har händelseförloppet varit tumultartat, vilket delvis kan vara en orsak till att vissa uppgifter skiljer sig åt eller är osäkra. Vidare har under den första förundersökningen förhör hållits endast med två av poliserna och vissa av de personer som arbetat på sjukhuset och närvarat vid polisingripandet medan övriga poliser och övrig involverad sjukvårdspersonal hörts först under den andra förundersökningen omkring ett år efter händelsen. Eftersom det finns en risk för att minnesbilder bleknar med tiden, är det i regel bäst att hålla förhör i så nära anslutning som möjligt till den händelse som förhöret avser. Minnesbilder kan också påverkas av rapportering i media om den händelse som ett kommande förhör avser. Det ska också nämnas att såväl poliserna som i vart fall vissa i sjukvårdspersonalen har samtalat om eller redogjort för händelsen i förhållande till sin respektive arbetsgivare innan de hörts i brottsutredningen. Exempelvis har poliserna i direkt anslutning till händelsen deltagit i ett gemensamt avlastningssamtal.

När det gäller de rättsmedicinska bedömningarna av rättsläkaren och Rättsliga rådet kan konstateras att också dessa skiljt sig åt från varandra i vissa väsentliga avseenden.

När det gäller kvaliteten i förhören har det enligt min mening, som grundas på en genomgång av samtliga förhör, inte funnits några generella brister. I ett förhör med en av poliserna har dock förhørsledaren i samband med frågor om en plastpåse själv föreslagit vissa svar. Denna förhörsmetod kan inte anses ha varit sakligt motiverad.

Det ska också nämnas att de burkar med OC-spray som använts vid ingripandet inte har tagits i beslag efter händelsen. Det har därmed inte kunnat göras en teknisk undersökning av hur mycket OC-spray som använts under ingripandet. Inte heller har det dokumenterats någon uppkastning på golvet i det rum där ingripandet skett.

I de delar utredningsmaterialet inte gett ett klart svar på en viss fråga kommer den omständighet som är mest förmånlig för dem som varit inblandade i ingripandet att läggas till grund för bedömningen av vad som kan anses vara utrett i sak och hur detta ska bedömas rättsligt. Det följer av grundläggande straffrättsliga bestämmelser och principer om hur prövningen av frågan om ett brott har begåtts eller inte ska gå till.

Nedan redovisas först vad som kan anses vara bevisat ha hänt vid polisingripandet. Därefter gör jag den rättsliga prövningen, som omfattar frågorna om det finns ett orsakssamband mellan polisingripandet och SS:s död och om ingripandet och våldsanvändningen vid detta varit tillåtna. För förståelsen av denna prövning redovisas först vissa straffrättsliga och andra bestämmelser som är av relevans för bedömningen av de olika frågorna.

Vad har hänt?

Av det utredningsmaterial som har inhämtats har följande kunnat klarläggas om vad som hänt vid polisingripandet den 10 december 2014.

SS var patient på Västmanlands sjukhus i Västerås och vårdades där enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård. I samband med att personal på den avdelning där han vårdades delade ut medicin till patienterna på kvällen ifrågasatte SS detta på ett sätt som personalen upplevde som hotfullt. En i personalen tryckte därför på ett internt överfallslarm för att tillkalla hjälp. SS slog då denna person i ansiktet och högg sedan personen med ett föremål i armen, som personen höll upp för att skydda sitt ansikte. En annan anställd och några patienter försökte övermanna SS men han kom loss och sprang in på en annan avdelning där han rusade runt och hoppade på bord. Någon skrek att han hade ett rakblad i handen. I detta sammanhang blev ytterligare några personer skadade. SS uppfattades som förvirrad, rädd och aggressiv.

SS sprang sedan in i ett tomt patientrum. Sjukvårdpersonalen stängde då dörren och den låstes också. Bredvid dörren fanns en mindre sidodörr, som kunde öppnas för att sängar skulle kunna rullas in och ut ur rummet, och den saknade lås. SS sparkade och tryckte upprepat mot dörren, som bågnade. Flera personer stod och höll emot så att dörren inte skulle gå upp. Ett par underläkare kom till platsen. Det bestämdes att en ordningsvakt på sjukhuset skulle tillkallas och att man skulle ringa polisen. Enligt en instruktion inom Vuxenpsykiatrin Västmanland ska personalen vid livsfara kontakta vakt och polis.

Ordningstakten anlände kort därefter men ville avvakta tills polisen kom till platsen, eftersom det fanns en uppgift om att SS hade ett vasst föremål. Efter en stund kom en patrull med de uniformerade poliserna A och B dit liksom de civilklädda poliserna C, D och E, som utgjorde en grupp med utbildning för att utföra särskilda uppdrag. Polis A var utsedd till polisinsatschef.

Fortfarande befann sig då SS ensam i patientrummet och stod ett flertal personer utanför och höll för dörren, som SS gav sig på. Poliserna fick uppgifter om att han var beväpnad med ett rakblad och att han hade angripit sjukvårdspersonal. Någon pratade också om att det var möjligt för SS att på annat sätt ta sig ut ur rummet. Det rådde en skärnad och kaosartad stämning.

Polis A bedömde att läget var akut då SS kunde skada sig själv och enligt uppgift kunde ta sig ut och bestämde att poliserna skulle ingripa mot SS. Polis A gav polis C ansvar för upplägget och genomförandet av ingripandet. Den taktik som bestämdes var att glänta på dörren och försöka få kontakt med SS och få honom att ge upp och annars få kontroll över honom med användning av en ballistisk sköld och vid behov även OC-spray.

Efter att dörren låsts upp öppnades den något av en av poliserna och ropade polis C till SS. Han svarade inte utan vände sig bort från dörren och drog upp en huva över huvudet. Polis C beordrade då poliserna att ingripa. Polis D, som var utrustad med skölden, rusade in i rummet tätt följd av poliserna C och E och tryckte SS mot en vägg med skölden. Poliserna A och B samt ordningstakten följde efter in i rummet. SS hamnade på golvet och flera av poliserna försökte hålla honom nere men han tog sig upp och ett tumult följde. Poliserna försökte få ned SS på golvet men han kämpade emot och gjorde huggande rörelser med ett tillhygge mot poliserna. Främst högg han mot och i ansiktet och på kroppen på polis E. Poliserna C och E använde OC-spray mot SS men han föreföll inte reagera på den. Poliserna A och B utdelade batongslag mot SS, bland annat mot hans ben. SS hamnade på golvet, först på knä och sedan på mage, och gjorde fortsatt motstånd där. I sammanhanget slog polis C med handen mot hans bakhuvud. Polis E försökte att spraya SS ytterligare en gång med sin OC-spray men den fungerade inte korrekt och hon sprayade därför i sin handske och gnuggade denna i hans ansikte. Poliserna A och B försökte få grepp om SS:s ben och polis B kunde sedan korsa SS:s ben och böja upp dem mot hans rumpa i ett s.k. benlås. Samtidigt hade poliserna C och D tagit varsitt grepp vid SS:s högerarm respektive vänsterarm. SS hade då dragit in sina armar under kroppen.

Polis A gick och satte sig på huk vid SS:s huvud. SS började spotta och spottade intensivt. Polis A tog då en plastpåse, som fanns i rummet, och höll den för SS:s mun och sprayade sedan, efter att ha tagit bort påsen, SS med

ytterligare OC-spray. Polis E fick då OC-spray i munnen och höll på att kräkas och gick därför tillfälligt ut ur rummet.

Efter en stund fick polis C fram SS:s högerarm och höll den mot hans rygg. Armen var intrasslad i en väska, som polis E skar loss med kniv. Polis B gav polis C ett handfängsel, som denne fäste runt SS:s högerarm. Polis D försökte dra fram vänsterarmen men den hade trasslat in sig i en jacka under SS och satt fast. Polis E, som bedömde att det var riskabelt att använda kniven för att skära loss jackan, bad sjukvårdspersonalen om en sax och klippte sedan bort jackan, vilket tog en stund. Polis C och polis E fick sedan fram SS:s vänsterarm och handfängslet fästes även runt den. Tillhygget som SS haft visade sig vara en penna och inte ett rakblad.

I något skede tog polis A över benlåset från polis B, som hade blivit kontaminerad av OC-spray och gick ut ur rummet för att bli sanerad. Det bedömdes att även fotfängsel skulle användas. Eftersom SS enligt poliserna spjånade emot med benen, tog det en stund för poliserna A, C och E att få ner dessa raka mot golvet och få på fängslet. I samband med det kom polis B in i rummet igen. Efter detta lyfte poliserna upp SS och bar ut honom ur rummet. En pöl med uppkastning fanns då på golvet där SS legat med sitt huvud. Han var också blöt av uppkastning på ena sidan av ansiktet och i håret. SS var då medvetlös eller livlös.

Utanför rummet placerade poliserna SS snett över en bältessäng med bröstkorgen nedåt. Någon eller några av poliserna försökte ta pulsen på SS och frågade efter läkare. En läkare gick fram och försökte smärtsimulera SS, ruskade på honom och bad därefter om att SS skulle läggas upp på sängen. Läkaren undersökte sedan SS, bland annat genom att lyssna på hjärtat och efter andningsljud, och bad därefter poliserna att lossa handfängslet så att SS kunde läggas på rygg för att undersökas ytterligare och få hjärt- och lungräddning. Efter att det hade skett påbörjades hjärtkompressioner och försök att få SS:s luftvägar fria och få ner luft i hans lungor, vilket misslyckades. Ett hjärtlarm utlöstes och efter några minuter kom ytterligare sjukvårdspersonal till platsen och tog över hjärt- och lungräddningen. SS:s mun sögs ren och han intuberades. Under hjärtkompressionerna rann det uppkastningar ur munnen på SS. Efter en längre stund återfick SS egen hjärtverksamhet. Han avled dock morgonen därpå.

Av polisens händelserapport framgår att larmet från sjukhuset inkom till larmcentralen cirka kl. 19.34, att poliserna var på plats utanför det rum i vilket SS befann sig cirka kl. 19.43, att patrullen bestämt sig för att ingripa kl. 19.44:29 och att SS angavs som säkrad kl. 19.54:54. Händelseförloppet pågick alltså i tio minuter från det att det beslutats om polisingripande till dess att detta hade avslutats.

Under ingripandet var dörren till rummet där SS befann sig inledningsvis stängd. Den var öppen vid något eller några tillfällen, bland annat när polis B gick ut. I samband med det tittade vissa personer i sjukvårdspersonalen in i rummet och några gick också in dit för att lämna en sax. Personerna utanför rummet kunde vidare höra att det pågick ett tumult därinne.

Rättslig reglering

Vållande till annans död

Straffansvar för vållande till annans död förutsätter att det är utrett att en person har orsakat en dödlig utgång hos en annan person och att det har skett av oaktsamhet.

Straffansvar kan följa både vid en handling som orsakat någons död och i vissa fall vid en underlåtenhet att ha avvärjt en sådan effekt. Ansvar för underlåtenhet kan komma i fråga när det funnits särskild anledning för den underlåtande att ingripa. Detta brukar uttryckas som att denna person måste ha befunnit sig i en garantställning, antingen som övervakningsgarant eller som skyddsgarant. Övervakningsgaranter är skyldiga att avvärja risker som utgår från vissa farokällor som de är ansvariga för. En skyldighet att agera kan finnas för att avvärja en fara som man själv har framkallat. Skyddsgaranter är skyldiga att avvärja risker som hotar någon eller något som de är ansvariga för och därför har att skydda. Garantställning kan exempelvis föreligga på grund av innehav av en viss tjänst där det finns en tjänsteplikt att ingripa till avvärjande av en risk. I sammanhanget ska nämnas att det finns en allmän skyldighet för polismän att lämna hjälp när sådant bistånd lämpligen kan lämnas av polisen, se även nedan. En polisman kan beroende på omständigheterna i det enskilda fallet inta ställning som antingen övervakningsgarant eller skyddsgarant.

Med oaktsamhet avses i straffrättsligt hänseende inte vilken avvikelse som helst från det helt aktsamma utan en avvikelse som är tillräckligt stor för att göra beteckningen befogad i det sammanhang som ordet förekommer i.

Tjänstefel

Straffansvar för tjänstefel kommer i fråga för den som uppsåtligen eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning har åsidosatt, genom handling eller underlåtenhet, vad som gällt för uppgiften.

Innebörden av ”vad som gällt för uppgiften” är vad som i den aktuella situationen skulle ha varit ett godtagbart agerande. Ledning får i första hand hämtas från bestämmelser som tar sikte på hur en viss uppgift ska utföras. För att ett agerande som inte är godtagbart ska vara straffbart krävs också att personen har haft uppsåt eller åtminstone bort ha insett att agerandet inte varit godtagbart.

Om gärningen med hänsyn till personens befogenheter eller uppgiftens samband med myndighetsutövningen i övrigt eller till andra omständigheter är att anse som ringa, ska dock inte ansvar för tjänstefel komma i fråga. En gärning som vid en helhetsbedömning anses som ringa är alltså inte straffbar. En omständighet som är av betydelse i den prövningen är i vad mån någon drabbats av skada eller om det förelegat en mera påtaglig risk för skada eller olägenhet av annat slag till följd av det agerande som avvikit från det godtagbara. En annan omständighet av intresse är graden av oaktsamhet.

Polisingripanden

Polisens verksamhet regleras i första hand av polislagen (1984:387). Enligt 1 § ska polisens arbete syfta till att upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att i övrigt tillförsäkra allmänheten skydd och annan hjälp. Till polisens uppgifter hör enligt 2 § bland annat

- förebygga, förhindra och upptäcka brottslig verksamhet,
- utreda och beivra brott som hör under allmänt åtal, och
- lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp när sådant bistånd lämpligen kan ges av polisen.

Allmänna principer för polisingripanden finns i 8 § polislagen. Där föreskrivs i första stycket att en polisman som har att verkställa en tjänsteuppgift ska, under iakttagande av vad som föreskrivs i lag eller annan författning, ingripa på ett sätt som är försvarligt med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter. Om tvång måste tillgripas, ska vidare detta ske endast i den form och den utsträckning som behövs för att det avsedda resultatet ska uppnås. I andra stycket föreskrivs att ett ingripande som begränsar någon av de grundläggande fri- och rättigheter som avses i regeringsformens andra kapitel inte får grundas enbart på bestämmelserna i första stycket.

Enligt 27 § polislagen ska protokoll föras över ett ingripande som innebär att någon avvisas, avlägsnas, omhändertas eller grips. Av protokollet ska bland annat framgå vem som har fattat beslutet om ingripandet, grunden för beslutet och tidpunkten för när det har fattats.

Bestämmelser om befogenhet för polismän att använda våld finns i 10 §. Enligt den paragrafen får en polisman, i den mån andra medel är otillräckliga och det med hänsyn till omständigheterna är försvarligt, använda våld för att genomföra en tjänsteåtgärd bland annat om

- han eller hon möts med våld eller hot om våld,
- någon som ska berövas friheten försöker undkomma eller polismannen annars möts av motstånd när han eller hon ska verkställa ett frihetsberövande, eller
- det är fråga om att avvärja en straffbelagd handling eller en fara för liv, hälsa eller värdefull egendom eller för omfattande skada i miljön.

Av 10 a § polislagen följer att en polisman som omhändertar eller på annat sätt inskränker någons rörelsefrihet får belägga personen med fängsel, om personen uppträder våldsamt och det är absolut nödvändigt med hänsyn till personens egen eller någon annans säkerhet till liv eller hälsa.

Av 47 § lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård följer att Polismyndigheten tillfälligt får omhänderta en person i väntan på att hälso- och sjukvårdspersonal kan ge honom eller henne hjälp, om det finns skälig anledning att anta att personen lider av en allvarlig psykisk störning och är farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv eller i övrigt behöver omedelbar hjälp. Enligt 11 § polislagen får en polisman i en sådan situation omhänderta personen i avvaktan på myndighetens beslut, om polismannen finner att föreskrivna förutsättningar för beslut om omhändertagande föreligger och att ett dröjsmål med omhändertagandet innebär fara för liv eller hälsa eller någon annan fara.

Bestämmelserna i 8, 10 och 10 a §§ polislagen återspeglar behovs- och proportionalitetsprinciperna, som är grundläggande för polisingripanden. Behovsprincipen innebär att ett polisingripande bara får ske när det är nödvändigt för att avvärja den fara eller störning som föreligger i det aktuella fallet. Enligt proportionalitetsprincipen ska arten och varaktigheten av ingripandet stå i rimlig proportion till det mål som man avser att uppnå. De skador och olägenheter som ett ingripande kan medföra får alltså inte stå i missförhållande till syftet med ingripandet.

När det gäller användning av OC-spray (pepparspray) finns också Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om OC-spray (RPSFS 2011:17, FAP 104-4). Där föreskrivs bland annat följande.

OC-spray får användas bara om den polisiära uppgiften inte kan lösas på något annat, mindre ingripande, sätt och – bortsett från nöd- och nödvärnssituationer – aldrig utöver vad som föreskrivs om rätten att använda våld i 10 § polislagen. Användandet ska ske med hänsyn tagen till den smärta och det obehag som åtgärden innebär för den som utsätts för sprayen. Användning av OC-spray mot personer som utövar motstånd enbart genom att spjärna emot med ben eller armar ska ske med stor restriktivitet.

I allmänna råd anges vidare bland annat följande. OC-spray är ett hjälpmedel som innebär ett betydande mått av våldsanvändning. Vid all användning av OC-spray inom ramen för polislagens regler om våldsanvändning måste en föregående bedömning avseende behov och proportionalitet göras. Det torde i normalfallet inte vara försvarligt att använda sprayen i situationer där polisen vanligtvis har kontroll över den person mot vilket ingripandet riktas, såsom i arrester, när personen är belagd med fängsel eller befinner sig i ett fordon.

Prövningen av tjänstefelsansvar för våld vid polisingripanden

När ett händelseförlopp där en polis har brukat våld ska bedömas i efterhand måste man se till situationen som helhet. Prövningen av om andra medel har varit otillräckliga och om det med hänsyn till omständigheterna har varit försvarligt att använda våld på det sätt som har skett ska alltså göras med beaktande av alla de faktorer som förelåg vid ingripandet. Av betydelse vid bedömningen är bland annat tjänsteåtgärdens vikt, behovet av att avvärja våld och i vad mån kravet på ett snabbt ingripande utesluter andra åtgärder. I bedömningen måste också vägas in vilka risker av olika slag som en viss våldsanvändning kan innebära.

När det gäller oaktsamhetsbedömningen ligger det i sakens natur att kraven på noggrannhet och omsorg är högt ställda när polisen överväger att använda våld. Kraven får samtidigt inte ställas högre än att det i det enskilda fallet finns en praktisk möjlighet att svara upp mot dem.

Bestämmelsen i 10 § polislagen ska beaktas vid bedömningen av om ett tjänstefel har begåtts eller inte och kan göra annars otillåten våldsanvändning tillåten. När en polis agerat i en situation som omfattas av 10 § men använt mer våld än situationen tillåtit kan också bestämmelsen om excess i 24 kap. 6 § brottsbalken bli tillämplig. Den innebär att polisen ska vara fri från straffansvar om han eller hon med hänsyn till omständigheterna svårligen har kunnat besinna sig.

Finns det ett orsakssamband mellan polisingripandet och SS:s död?

Inledning

Den första frågan som ska prövas är om det som inträffat ska bedömas som vållande till annans död eller inte.

Ett ansvar för vållande till annans död genom aktivt handlande kan komma i fråga om poliserna eller någon av dem har använt ett otillåtet våld och detta har orsakat SS:s död.

Om polisernas våldsanvändning har varit tillåten men våldet sammantaget eller i några avseenden har medfört ett livsfarligt tillstånd hos SS, kan det ha inträtt en skyldighet för poliserna eller någon av dem att kontrollera hans hälsotillstånd och vidta åtgärder för att minska risken för hans liv och hälsa. Om en sådan skyldighet inte har iakttagits, kan ansvar för vållande till annans död genom underlåtenhet komma i fråga.

I båda dessa situationer är det av avgörande betydelse om det kan konstateras att det finns ett orsakssamband mellan våldsanvändningen och SS:s död. Om det inte kan påvisas något orsakssamband eller ett tillräckligt starkt sådant,

föreligger inte något vållande till annans död. Frågan om våldet har varit tillåtet eller inte påverkar inte bedömningen av orsakssambandet. Den frågan provas därför för sig nedan under rubriken ”Har ingripandet och våldsanvändningen varit tillåtna?”.

Ansvar för vållande till annans död kan vidare följa, om situationen varit sådan att SS:s hälsotillstånd försämrats utan att det haft samband med polisernas våldsanvändning och försämringen har medfört en skyldighet för poliserna eller någon av dem att hjälpa honom och de har uppfattat förändringen men underlåtit att göra detta. Även i detta fall krävs att en sådan underlåtenhet står i orsakssamband med att SS avlidit.

Nedan provas tre olika delfrågor som är av betydelse för bedömningen av om det föreligger ett vållande till annans död eller inte. Därefter görs en sammanfattande bedömning.

Varför har SS avlidit?

En första fråga som måste ställas är varför SS har avlidit.

Rättsläkaren har gjort följande bedömning. SS har avlidit på grund av akut syrebrist – kvävning – efter inandning av magsäcksinnehåll under polisingripandet. Inandningen av magsäcksinnehåll med tilltappning av luftvägarna kan förklara såväl SS:s medvetlöshet under händelsen som uttalade syrebristsskador i SS:s hjärna och hjärtmuskulatur. Kräkningen med inandning av magsäcksinnehåll kan även vara en följd av uppkommen medvetlöshet av okänd orsak, möjligtvis höggradig upprördhet. Händelseförloppet innebär dock att kräkning skett före och inte efter medvetlösheten.

Rättsliga rådet har gjort följande bedömning. SS har drabbats av ett tillstånd som kallas exciterat delirium och detta har varit av väsentlig betydelse för den dödliga utgången. Tillståndet karakteriseras av sinnesförvirring och hyperaktivitet samt utåtagerande med våldsamt beteende. Det finns inte några studier av hur naturalförloppet ser ut vid detta tillstånd utan alla med riktigt våldsamt beteende orsakat av exciterat delirium blir föremål för någon form av åtgärder och ju våldsammare personen är desto kraftfullare åtgärder vidtas för att kontrollera personen. Tillståndet har hög dödlighet även i fall där motåtgärderna inte varit särskilt omfattande. Det är möjligt att detta tillstånd har orsakat SS:s andnings- och hjärtstillestånd. Det är också alternativt tänkbart att SS fått andnings- och hjärtstillestånd på grund av inandning av uppkräkt maginnehåll. Det första alternativet bedöms som mer troligt. Den slutliga dödsorsaken är syrebristbetingad hjärnskada. Denna förklaras av andnings- och hjärtstilleståndet följt av en sannolik otillräcklig lufttillförsel i samband med

den tidiga fasen av återupplivningen då inandad maginnehåll delvis blockerat de nedre luftvägarna.

Jag kan konstatera att rättsläkaren och Rättsliga rådet har gjort olika medicinska bedömningar av vad som orsakat SS:s andnings- och hjärtstillestånd, som sedermera lett till att han avlidit på grund av utbredda syrebristbetingade hjärnskador. Det står visserligen klart att SS har kräpts under polisingripandet innan han blivit medvetslös eller livlös. Emellertid har rättsläkaren och Rättsliga rådet uttryckt olika uppfattningar av om detta haft betydelse för andnings- och hjärtstilleståndet; om stilleståndet orsakats av inandning av uppkastat magsäcksinnehåll eller av tillståndet exciterat delirium som sådant. Det går därmed inte att juridiskt med säkerhet slå fast anledningen till att SS drabbats av andnings- och hjärtstillestånd.

Varför och hur länge har SS kräpts inne i rummet och när har han blivit medvetslös eller livlös?

Nästa fråga som bör ställas är varför SS har kräpts. Även om det, som framgått ovan, inte går att säga att han fått andnings- och hjärtstillestånd på grund av inandning av uppkastningar under polisingripandet, är det ändå av intresse att redovisa vad som framkommit i den delen.

En annan fråga som måste ställas är hur länge SS har kräpts inne i rummet och när han har blivit medvetslös eller livlös.

I dessa delar har *rättsläkaren* uttalat följande.

Det finns flera orsaker som förklarar kräkningarna. Det har – som rättsläkaren uppfattat vittnesuppgifterna – förelegat ett tryck mot SS:s rygg när han legat på mage. Redan detta kan förklara kräkningarna. Även användningen av OC-spray kan ha orsakat kräkningar. Det är mindre troligt att kräkningar framkallats av att plastpåsen hållits för SS:s mun men genom denna åtgärd kan uppkräkt maginnehåll ha hindrats från att komma ut ur munhålan och därefter ha andats in. Det är mest sannolikt att åtgärderna har samverkat.

Kräkningarna kan också ha uppkommit som en följd av någon av eller en kombination av åtgärderna användning av OC-spray mot SS först när han stått upp och sedan när han legat på mage, placeringen av SS i magläge under ett antal minuter, användningen av benlås på SS och fasthållningen av först SS:s ena arm mot sidan och sedan hans andra arm mot sidan samt därefter av armarna bakom ryggen, allt medan han legat på mage.

Kräkningarna har pågått några minuter innan SS blivit medvetslös. Andnings- och hjärtstilleståndet har inträffat nära inpå medvetslösheten. Det går inte att säga hur lång tid det tagit innan SS blivit medvetslös, eftersom det är oklart hur

mycket magsäcksinnehåll han andats in. Om han hade andats in hela mängden på en gång, hade det tagit två till tre minuter till medvetslöshet och ytterligare två till fyra minuter tills döden infunnit sig. När hjärnans syrebehov är större än normalt, såsom vid exciterat delirium, går det snabbare.

Händelseförloppet talar i hög grad för att kräkningarna, inandningen av magsäcksinnehåll och den slutliga döden har orsakats av polisens ingripande.

Rättsliga rådet har å sin sida uttalat följande.

Det finns inte övertygande stöd för att någon av de åtgärder som polisen vidtagit mot SS haft en avgörande effekt för den dödliga utgången. Det finns ingen tydlig uppgift från förhören om tryck mot buken av sådan kraft att det skulle vara en rimlig förklaring till kräkning. OC-spray kan möjligen ha framkallat kräkningen. Kräkning efter kraftig fysisk ansträngning är ett välkänt fenomen och det som i första hand bedöms som sannolik orsak till att SS kräkts. Den uppkastning som upptäckts på SS:s kind har uppkommit i slutskedet när fokus varit på att anbringa fotfängsel. Det har troligen gått kort tid, mindre än en minut, mellan det att SS kräkts och att han blivit livlös. Det förefaller mycket osannolikt att en person under pågående kraftig ansträngning samtidigt kräks. Placering av en person i bukläge är i sig inte ett kroppsläge som försämrar andning och cirkulation. På intensivvårdsavdelningar används ibland bukläge till och med för att förbättra en persons syresättning. Fasthållning av armar i bukläge kan knappast påverka andning och cirkulation nämnvärt.

Sammanfattningsvis saknas övertygande stöd i förhören för att SS:s andning och cirkulation har påverkats påtagligt av de olika fysiska åtgärder som polisen vidtagit. Dock kan man överväga att OC-spray kunnat orsaka kräkningen men det är troligare att kräkningen orsakats av den kraftiga fysiska ansträngningen. Man kan tänka sig att polisens åtgärder triggat SS:s fysiska aktivitet men vi vet inte hur förloppet skulle ha varit utan åtgärder.

Poliserna har uppgett att SS gjort motstånd och pratat eller skrikit samt spottat upprepat ända tills fotfängsel anbringats och att de först när de lyft upp honom uppmärksammat att han kräkts genom att de då sett en uppkastning på golvet. En av poliserna har uppgett att han i slutet av ingripandet, något före det att SS blivit slapp i kroppen, uppfattat att SS spottat ut en gul- och brunaktig klick med vätska, som han tolkat som en blandning av saliv och OC-spray eller någon form av kräk.

Från *ordningsvaktens och sjukvårdspersonalens* sida har lämnats väsentligen följande uppgifter.

Två vittnen har varit inne i rummet för att lämna saxen till polis E så att jackan som snott sig runt SS:s arm under magen kunnat klippas upp. Det ena vittnet har då sett att SS legat helt stilla, att han varit "helt borta" och att hans ögonglob nästan vänt sig. Enligt vittnet har det sedan tagit kanske två minuter tills SS lagts på bältessängen. Det andra vittnet har sett att SS legat blickstill och uppfattat det som att han varit oskadliggjord, inte livlös, och att poliserna "väl pustat ut lite". Vittnet har uppgett att det därefter tagit några minuter tills SS placerats på sängen.

Ordningsvakten har sett att SS, när polis E hållit på med att klippa upp jackan, inte varit lika livlig som i början och att han då inte gjort något motstånd. Ordningsvakten har först när SS lyfts upp sett att det inte varit något liv i honom.

Ett ytterligare vittne har tittat in i rummet och sett att poliserna försökt sätta på handfängsel. Enligt vittnet har det då varit helt tyst och sedan gått några minuter, kanske inte ens det, innan SS lyfts upp. Ett annat vittne har tittat in när SS haft handfängsel på sig och då inte sett någon rörelse och inte heller hört några ljud från honom. Ytterligare ett vittne har tittat in under någon minuts tid och då sett att SS legat helt stilla och uppskattat att det sedan tagit kanske någon minut innan han lagts på bältessängen.

Ett annat vittne har sett in i rummet under någon eller några minuter när poliserna försökt få på handfängsel även på SS:s andra arm och då hört att SS haft ansträngd andning och att han frustat eller gett läten ifrån sig, kanske harklat eller kräkts lite, och sett att det också "varit lite kräk där". Detta vittne har samtidigt uppfattat att SS då rört på sig och att poliserna fortfarande haft problem med att få honom lugn. Vittnet har uppskattat att det därefter tagit kanske någon minut innan SS därefter burits ut.

Ett ytterligare vittne har tittat in i rummet när SS haft handfängsel på sig och då sett att SS fortfarande gjort motstånd genom att rycka med armar och kropp. Enligt detta vittne har sedan SS burits ut efter ytterligare två till tre minuter.

Mot denna bakgrund kan *jag* konstatera följande.

Vad först gäller orsaken till att SS kräkts har rättsläkaren och Rättsliga rådet gjort olika bedömningar av om det berott på någon åtgärd från polisernas sida eller SS:s kraftiga fysiska ansträngning. Som framgått under föregående rubrik har enligt Rättsliga rådet SS varit i tillståndet exciterat delirium, som karakteriseras av bland annat hyperaktivitet och utåtagerande med våldsamt. Det går därmed inte att påvisa att någon av eller en kombination av polisernas åtgärder har framkallat kräkning hos SS.

När det gäller hur länge SS har kräkts inne i rummet under polisingripandet har rättsläkaren uttalat att det rört sig om några minuter. Rättsläkaren har då utgått från att SS fått andnings- och hjärtstillestånd på grund av att han andats in uppkastat magsäcksinnehåll. Som framgått ovan är det dock inte möjligt att juridiskt slå fast att stilleståndet har berott på det. Enligt Rättsliga rådets bedömning har det i stället troligen gått kort tid, mindre än en minut, mellan det att SS kräkts och att han blivit livlös. Inte något av vittnena som tittat in i rummet har sett att SS kräkts förrän poliserna lyft upp honom, med undantag av ett vittne. Detta vittne har samtidigt uppgett att SS därefter burits ut efter någon minut. När det gäller poliserna har de inte heller sett att SS kräkts innan de lyft upp honom. En av poliserna har dock sett att SS spottat ut en klick, som kunnat vara antingen en blandning av saliv och OC-spray eller kräk, men gjort denna iakttagelse först i slutet av ingripandet. Utredningen har följaktligen inte gett stöd för att SS kräkts under flera minuter inne i rummet utan endast visat att SS kräkts först alldeles i slutet av polisingripandet och dessutom att detta varit svårt att uppfatta.

Vad slutligen gäller frågan om när SS slutat göra motstånd eller blivit medvetslös eller livlös har enligt poliserna detta varit först i samband med att fotfängsel anbringats. Enligt uppgifter från flera personer i sjukvårdspersonalen och ordningsvakten har det dock inträffat tidigare redan innan eller i samband med att handfängsel anbringats. Andra personer har dock sagt att SS fortfarande rört på sig efter det att han fått handfängsel. De uppgifter som lämnats om detta går alltså isär. Även de iakttagelser som innebär att SS varit stilla redan när poliserna arbetat med hans armar måste uppfattas så att de gjorts högst en eller ett par minuter innan SS lyfts ut ur rummet. Utredningen har alltså inte visat annat än att SS:s fysiska hälsotillstånd har förändrats hastigt och att han blivit medvetslös eller livlös alldeles i slutet av polisingripandet i samband med att fotfängsel anbringats.

Hur snabbt har hjärt- och lungräddningen påbörjats?

En viktig fråga är också hur snabbt hjärt- och lungräddningen av SS har påbörjats.

I utredningen har framkommit att SS lyfts upp, burits ut ur rummet och lagts på bältssängen inom loppet av en halv eller en minut efter det att fotfängsel anbringats. Under den stunden har en av poliserna försökt smärtstimulera SS.

Det har däremot lämnats olika uppgifter från de hörda om hur snabbt hjärt- och lungräddningen av SS påbörjats efter att han lagts på sängen med hand- och fotfängsel på. *Ett vittne* har uppgett att poliserna knappt velat ”släppa på bojorna” och att det varit mycket diskussion om det. Detta vittne har samtidigt uppgett att hjärt- och lungräddningen påbörjats kanske en minut efter att SS lagts på sängen. *Ett annat vittne* har sagt att handfängsel och fotfängsel tagits

bort direkt när en läkare bett om det. *Flera av poliserna* har sagt att de uppfattat att läkarna tvekat att ingripa av oro för att SS skulle gå till angrepp på nytt. Enligt en av poliserna har någon i sjukvårdspersonalen inte velat att handfångslen skulle avlägsnas. *Flera i sjukvårdspersonalen* har sagt att hjärt- och lungräddningen påbörjats direkt efter att handfångslen avlägsnats, vilket varit nödvändigt för att kunna utföra denna, som måste ske med personen liggande på rygg. *En läkare* har sagt att det kan ha tagit fem minuter, kanske mer, innan hjärtkompressionerna påbörjats.

Både *rättsläkaren och Rättsliga rådet* har, baserat på de olika förhörsuppgifter som lämnats, utgått från att det varit en viss fördröjning innan hjärt- och lungräddningen påbörjats. Rättsliga rådet har med den utgångspunkten uttalat att det finns skäl att tro att en snabbare hjärt- och lungräddningsinsats i någon mån skulle ha förbättrat SS:s tillstånd. Det är enligt rådet troligt att SS fått andningsstillestånd och hjärtstillestånd, eller åtminstone försvagad hjärtaktivitet, innan han lagts på sängen och ofta behövs enligt rådet hjärt- och lungräddning inom någon–några minuter. Enligt rättsläkaren måste återupplivning påbörjas inom två till tre minuter, eller ännu snabbare vid ett agiterat tillstånd, efter det att en person fått sin syretillförsel bruten och blivit medvetslös. Rättsläkaren har vidare uttalat att den försenade början av adekvata återupplivningsåtgärder uppfattas som försämrande omständigheter, även om det inte kan fastställas att en tidigare början skulle ha förhindrat dödens inträde.

Mot denna bakgrund måste *jag* dra den slutsatsen att det har varit så att hjärt- och lungräddningen av SS påbörjats med viss fördröjning, som inte kan läggas poliserna till last, och att denna fördröjning kan ha påverkat SS:s möjligheter att överleva.

Sammanfattande bedömning

Som framgått ovan har utredningen visat att SS avlidit på grund av syrebristbetingade skador i främst hjärnan. Det har dock inte gått att säkert slå fast anledningen till att SS drabbats av andnings- och hjärtstillestånd; om detta berott på att han varit i ett tillstånd av exciterat delirium eller om han andats in uppkastat magsäcksinnehåll. Inte heller har det gått att klarlägga varför SS har kräkt. Det kan ha berott på att han varit kraftigt fysiskt ansträngd. Tillståndet exciterat delirium karakteriseras bland annat av hyperaktivitet och utåtagerande med våldsamhet. Till detta kommer att utredningen har visat att hjärt- och lungräddningen av SS har påbörjats med viss fördröjning, som inte kan läggas poliserna till last och som kan ha påverkat SS:s möjligheter att överleva.

Något orsakssamband mellan någon av polisernas åtgärder eller några av dessa åtgärder i kombination och SS:s död har följaktligen inte kunnat påvisas. Utredningen har alltså inte visat att åtgärderna eller vissa av dem har framkallat

kräkning hos SS, som lett till att han genom inandning av magsäcksinnehåll fått andnings- och hjärtstillestånd och sedermera avlidit. Det gäller oavsett hur man ska bedöma tillåtligheten av de olika åtgärderna, vilket prövas nedan. Därmed kan ett ansvar för vållande till annans död för poliserna eller någon av dem inte komma i fråga, vare sig på den grunden att det använts ett otillåtet våld som orsakat SS:s död eller på den grunden att våldsanvändningen varit tillåten men medfört ett livsfarligt tillstånd hos SS som inneburit en skyldighet – som inte iakttagits – att kontrollera hans hälsotillstånd och vidta åtgärder för att minska risken för hans liv och hälsa.

Som vidare framgått har utredningen inte visat annat än att SS blivit medvetlös eller livlös alldeles i slutet av polisingripandet och strax dessförinnan kräcks, vilket varit svårt att uppfatta. Poliserna har då burit ut SS och påkallat läkarvård. SS:s fysiska hälsotillstånd har alltså allvarligt försämrats mycket hastigt. Poliserna har reagerat på denna försämring snabbt och på ett adekvat sätt. Något ansvar för vållande till annans död kan därför inte heller komma i fråga på den grunden att någon av dem skulle ha underlåtit att iaktta den skyldighet som gäller för en polisman att hjälpa en person som drabbas av ett akut sjukdomstillstånd, t.ex. genom att tillkalla medicinsk hjälp, och därigenom ha bidragit till SS:s död.

Förundersökningen om vållande till annans död ska därför läggas ned.

Har ingripandet och våldsanvändningen varit tillåtna?

Inledning

Nedan prövas först om ingripandet mot SS, oavsett det våld som använts mot honom, varit tillåtet. Därefter prövas om våldsanvändningen i olika delar varit tillåten eller inte. Avslutningsvis dras en slutsats i frågan om straffansvar för tjänstefel kan komma fråga i någon del.

Har ingripandet mot SS varit tillåtet?

Beslutet att ingripa mot SS har inte dokumenterats på föreskrivet sätt. Av uppgifter i andra handlingar som polisen upprättat med anledning av händelsen, bland annat en polisanmälan, och i förhör framgår dock att ingripandet torde ha skett för att med stöd av bestämmelserna om gripande i rättegångsbalken gripa SS som misstänkt för misshandel av och hot mot sjukvårdspersonal och patienter. Uppgifterna innebär också att ingripandet kan ha skett för att med stöd i lagen om psykiatrisk tvångsvård omhänderta SS då det funnits skälig anledning att anta att han lidit av en allvarlig psykisk störning och han varit farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv, även om ett ingripande på denna grund i första hand torde vara avsett för den situationen att personen befinner sig på en annan plats än där sjukvårdspersonal kan hjälpa honom eller henne. Att dokumentationsskyldigheten har åsidosatts får därför anses som ringa. Ett ingripande mot SS för att gripa honom har i och för sig

haft lagstöd. Det får även anses ha förelegat laga grund för ett omhändertagande.

Vad gäller om gripandet eller omhändertagandet har behövts och varit försvarligt ska följande beaktas.

Å ena sidan har SS befunnit sig på ett sjukhus som patient och vid tillfället lidit av psykisk ohälsa. Han har vidare varit instängd ensam i ett rum när de fem poliserna kommit dit. Polisingripandet har skett i det närmaste direkt efter det att poliserna kommit till platsen.

Å andra sidan har poliserna tillkallats därför att sjukvårdspersonalen inte själv bemästrat situationen. SS har strax dessförinnan varit aggressiv och med våld angripit personal, bland annat med ett tillhygge som antagits vara ett rakblad, och upplevts som hotfull mot både personal och patienter. SS har vidare upprepat och med kraft gett sig på dörren till rummet där han varit instängd, vilket uppfattats som att han försökt ta sig ut. Det har även funnits en uppgift om att han haft möjlighet att ta sig ut ur rummet på annat sätt. Det har alltså förelegat en risk för att SS skulle ta sig ut och använda ytterligare våld mot annan. Situationen har även av polis A, som varit insatschef, uppfattats så att ett dröjsmål med att ingripa skulle ha inneburit fara för SS:s eget liv eller egen hälsa. Polis C, som av polis A fått ansvar för upplägget och genomförandet av ingripandet, har enligt egen uppgift övervägt en polistaktik i form av förhandling, vilket kan komma i fråga när en person utgör en fara för liv eller hälsa på grund av allvarlig psykisk störning, men avfärdat den taktiken då någon förhandlare inte varit i tjänst i området vid tillfället.

Vid en sammanvägning av samtliga dessa omständigheter bedömer jag att ingripandet mot SS har hållit sig inom de ramar som gäller i fråga om behov och proportionalitet.

Det inledande våldet

Nästa fråga är om poliserna har haft befogenhet att använda våld redan inledningsvis vid ingripandet.

Vid gripande av en person har polisen befogenhet att använda våld om personen försöker undkomma eller gör motstånd. Det gäller även om personen endast gör passivt motstånd, t.ex. genom att spjärna emot. Våld får också användas för att avvärja en straffbelagd handling eller fara för liv eller hälsa förutsatt att handlingen eller faran är överhängande. I denna situation får våld användas utan att polisen först möts av motstånd. Våld får i bägge dessa situationer endast användas i den mån andra medel är otillräckliga och det aktuella våldet är försvarligt med hänsyn till omständigheterna.

En av poliserna har försökt att få muntlig kontakt med SS för att ge honom en möjlighet att frivilligt ge sig men misslyckats med detta. Som framgått i föregående avsnitt har det förelegat en risk för att SS, som antagits vara beväpnad med ett rakblad, skulle ta sig ut ur rummet och använda ytterligare våld mot annan och även uppfattats ha funnits en fara för att han skulle skada sig själv. Polisernas taktik och inledande våld har då bestått i att trycka SS mot en vägg med hjälp av en sköld och sedan övermanna honom fysiskt.

Mot denna bakgrund har det enligt min mening redan inledningsvis varit fråga om sådan situation där våld får komma i fråga med stöd av lag och där några andra, mindre ingripande medel inte stått till buds. Det inledande våldet har vidare inte gått utöver vad som varit försvarligt.

Den fortsatta våldsanvändningen

Vad gäller den fortsatta våldsanvändningen gör jag följande bedömning.

När poliserna inledningsvis har försökt övermanna SS har han gjort motstånd och även angripit främst polis E med våld. Eftersom poliserna mötts av våld från SS:s sida, har de fått rätt att använda ytterligare våld. Också eftersom SS gjort motstånd mot det gripande som torde ha varit avsett, har poliserna haft rätt att använda ytterligare våld.

För att det ytterligare våld som använts ska ha varit tillåtet krävs att andra medel varit otillräckliga och att åtgärderna med hänsyn till omständigheterna varit försvarliga.

SS har gjort kraftigt motstånd och även utdelat slag eller hugg med ett tillhygge, som trots vara ett rakblad. Dessa har träffat främst polis E, bland annat i ansiktet. Poliserna C och E har då använt OC-spray och poliserna A och B har utdelat slag med batong. Poliserna har därefter lagt ner SS på golvet. Dessa åtgärder måste anses ha varit tillåtna.

I det sammanhanget har polis C enligt egen uppgift utdelat ett slag med sin hand i SS:s bakhuvud. Någon annan har inte sagt sig ha sett detta slag utom polis A, som i sin promemoria angett att han sett någon kollega måtta knytnävsslag mot SS. Rättsläkaren har inte gjort några medicinska fynd som visat att SS fått ett slag i bakhuvudet. Enligt Rättsliga rådet innebär avsaknaden av sådana fynd att slaget inte har haft stor kraft.

Slaget har riktas mot en ömtålig del av SS:s kropp. Sådant våld är som regel otillåtet. I detta fall har det dock inte uppkommit någon skada till följd av slaget och slaget har, såvitt utredningen kunnat visa, inte utdelats med någon större kraft. Slaget har vidare utdelats medan SS gjort kraftigt motstånd och händelseförloppet fortfarande varit tumultartat. Jag gör därför bedömningen att

slaget, trots att det utdelats mot SS:s huvud, med hänsyn till dessa omständigheter får anses ha hållit sig inom det tillåtnas gränser.

När SS sedan har legat på mage och varit fasthållen har polis A hållit för hans mun med en plastpåse. I utredningen har framkommit att påsen hållits så under några få sekunder och inte täckt även näsan. Några medicinska fynd med anledning av denna åtgärd har inte gjorts enligt rättsläkaren och Rättsliga rådet. Som framgått ovan har det vidare inte kunnat påvisas att SS skulle ha andats in inpkastat magsäcksinnehåll som en följd av åtgärden.

Åtgärden har alltså varat endast några sekunder och inte fått några påvisade konsekvenser. Enligt polis A har han vidtagit åtgärden av obetänksamhet för att förhindra att SS:s spottande skulle träffa poliserna. Vid en helhetsbedömning av dessa omständigheter anser jag att gärningen inte är straffbar.

SS har också sprayats med OC-spray av polis A, som suttit på huk framför hans ansikte, och fått spray ingnuggad i ansiktet av polis E.

Detta har skett efter att SS redan tidigare utsatts för OC-spray, bland annat av polis E, och i ett läge där han befunnit sig liggande på mage och fasthållen av flera poliser. Han har därför också saknat möjlighet att värja sig. Sprayen har dessutom använts på mycket nära håll.

Emellertid har SS då fortfarande gjort motstånd och ännu inte varit under kontroll eller belagd med fängsel. Vidare har, genom det utbildningsmaterial som inhämtats och det förhör som hållits med utbildare hos polisen, kommit fram att det lärs ut till poliser att när den eftersträvade effekten av OC-spray uteblir ska sprayen användas på nytt tills effekten uppnås förutsatt att något annat handlingsalternativ inte är lämpligare. Enligt utbildaren kan det exempelvis behöva sprayas mer om den som polisen ingriper mot rör sig eller har en huva över huvudet och det därför är svårt att få en träff med sprayen i ögonen. Vidare förekommer det enligt utbildaren att OC-spray används genom att spray appliceras i handsken, som sedan förs mot ansiktet på personen, främst i en situation där en person under transport i polisbil gör motstånd och det finns risk för att den polis som kör ska kontamineras av sprayen. I detta fall har SS då han först utsatts för OC-spray stått upp, rört på sig och gått till angrepp samt då möjligen fortfarande haft en huva uppdragen över huvudet. Detta kan ha gjort att användningen av spray i det skedet inte fått någon större effekt. Det är också oklart hur mycket OC-spray som använts då liksom hur mycket spray som använts av poliserna A och E i det senare skedet, eftersom sprayburkarna inte har undersökts efteråt. Vidare har händelsen utspelats i ett trångt utrymme och det därmed funnits en risk för att de andra poliserna skulle kontamineras och därigenom påverkas i sina möjligheter att få kontroll över SS.

Vid en sammanvägning av samtliga dessa omständigheter gör jag bedömningen att såväl polis A:s som polis E:s användning av OC-spray får anses ha varit tillåten.

Därefter har SS fortsatt varit nedlagd på mage och fasthållen i armar, ben och skuldra eller axel innan han slutligen belagts med först handfängsel och sedan fotfängsel. Denna våldsanvändning får anses ha varit nödvändig och försvarlig med hänsyn till att SS, såvitt utredningen visat, gjort motstånd fram till slutet av ingripandet då fotfängsel skulle anbringas.

Det har lämnats vissa vittnesuppgifter om att någon av poliserna haft ett knä eller en fot mot eller kan ha suttit över nedre delen av SS:s rygg. Att en polis trycker en person mot marken, t.ex. med sin kroppstyngd eller sitt underben, är inte i sig förbjudet utan kan tvärtom ibland vara nödvändigt för att hindra personens försök att komma upp igen. I detta fall har SS försökt ta sig loss från poliserna. Det har inte gått att klarlägga några detaljer kring de nämnda iakttagelserna, såsom exakt var knäet etc. varit placerat eller hur länge ett eventuellt tryck mot SS varat. Den medicinska utredningen har inte heller gett stöd för att SS utsatts för ett tryck över bröstkorgen eller buken till följd av sådana åtgärder. Vissa blåmärken som konstaterats på honom vid obduktionen kan ha uppkommit till följd av de andra åtgärderna under ingripandet eller i samband med hjärt- och lungräddningen. Utredningen har alltså inte visat att det förekommit några åtgärder av detta slag som varit otillåtna.

Slutligen har den skyldighet som gäller för en polisman att hjälpa en person som drabbas av ett akut sjukdomstillstånd iakttagits. Som framgått ovan i avsnittet om orsakssamband har SS:s fysiska hälsotillstånd försämrats mycket hastigt först alldeles i slutet av polisingripandet. Som vidare framgått har poliserna reagerat på denna försämring snabbt och adekvat genom att då bära ut SS och påkalla läkarvård.

Slutsats

Som framgått ovan har polisingripandet som sådant varit tillåtet. Vidare har polisernas våldsanvändning inte, vare sig i sin helhet eller till viss del, varit otillåten. Detta innebär att något straffansvar för ingripandet eller någon del av våldsanvändningen inte kan komma i fråga. Förundersökningen ska därför läggas ned även såvitt avser tjänstefel.

Beslut i detta ärende har fattats av undertecknad, vice riksåklagaren Kerstin Skarp, efter föredragning av biträdande tillsynschefen Susanne Kaevergaard. I ärendets handläggning har även kammaråklagarna Peter Svedén, Jonas Peterson och Jennie Nordin deltagit.

Kerstin Skarp

Susanne Kaevergaard

Kopia till
Särskilda åklagarkammaren
Utvecklingscentrum Malmö
Justitieombudsmannen
Justitiekanslern